

Non-Minyan Coronavirus Halacha

<https://www.torahmusings.com/2020/06/yeshiva-tuition-and-coronavirus/>

Bava Metzia 76b

Just as Raba said: If one engaged labourers to cut dykes, and rain fell and rendered it [the land] waterlogged [making work impossible], if he inspected it the previous evening, the loss is the workers; if not, the loss is the employer's, and he must pay them as unemployed workers. Raba also said: If one engaged labourers for irrigation, and there fell rain [rendering it unnecessary], the loss is theirs. But if the river overflowed, the loss is the employer's, and he must pay them as unemployed labourers. Rab also said: If one engaged labourers for irrigation, and the river [whence the water was drawn] failed at midday; if such failure is unusual, the loss is theirs; if usual: if [the labourers] are of that town [and so would know about it] the loss is theirs; if not, the loss is the employer's.

Raba also said: If one engaged labourers for a piece of work, and they completed it in the middle of the day; if he has some [other] work easier than the first, he can give it to them, or even if of equal difficulty, he can charge them [with it]; but if it is more difficult, he cannot order them to do it, and must pay them in full. But why? Let him pay them as unemployed workers! – Raba referred to the workers⁸ of Mahuza, who, if they do not work, feel faint.

Bava Metzia 105b

MISHNAH. IF A MAN LEASES A FIELD FROM HIS NEIGHBOUR, AND IT [THE CROP] IS EATEN BY GRASSHOPPERS, OR BLASTED [BY TEMPEST], IF IT WAS A WIDESPREAD EPIDEMIC,¹⁸ HE CAN DEDUCT FROM THE RENTAL; IF IT WAS NOT A WIDESPREAD EPIDEMIC, HE MAY NOT DEDUCT FROM THE RENTAL. R. JUDAH SAID: IF HE LEASED IT ON A MONEY RENTAL,¹⁹ THEN IN BOTH CASES HE MAY MAKE NO DEDUCTIONS FROM THE RENTAL. ²⁰

שו"ת מהר"ם פדואה סימן פו

עמיתי האלוף מהר"ר יוחנן י"ץ בענין שאלתך על מלמד שברח תלמידו מעירו בעת הקצף כאשר החל הנגף בוניצי"ה ב"מ =בר מינון= אם חייב התלמיד לתת שכר משלם או לנכות ימי הבטול.

הלא אהובי דבר פשוט הוא והלכה רווחא בישראל מפרק האומנים שכל אונסא דמקרי למלמד או לפועלים לבטלם ממלאכה ולא אבעי לאסוקי אדעתיהו של פועל ושל ב"ה א"נ תרווייהו אבעי להו לאסוקי אדעתיהו ששויים בידיעה אז הוא פסידא דפועל דהמוציא מחבירו עליו הראיה. ונאמר שמזל הפועל גרם. ונדון דידן דומה ממש להא דזה שברח מאימת הנגף יקרא אונס בודאי ושניהם שויים בידיעה המלמד והתלמיד...

לא סבירא לי לנכות נדון דידן מכת מדינה וכי כל הדרים בוניצי"ה ברחו ונתבטלו מלמודם הלא מיעוטא דמיעוטא ברחו ודומה ממש לפסיק נהרא בפלגא דיומא שהוא מקור דינינו. ובלי ספק גם שם לקו שאר בני אדם הצריכין לנהרא ונמצאו מים נכזבי' ואפי' הכי אמרינן שם אי פועלים בני מתא פסידא דפועלים ולא יתחיי' הב"ה מטעם מכת מדינ', והיינו טעמא שלא יקרא מכת מדינה רק השוה בכל אדם כמו גזירת המושל שלא ילמדו התלמידים שכולם בטלים... ואם לחשך אדם לומר מאחר שנדון זה אינו מכת מדינה שלא ברחו כולם רק המיעוט א"כ לא יקרא אונס דלא היה לו לברוח כמו שאחרים לא ברחו זה אינו דהירא ורך הלבב הוא מסוכן בעת הדבר ב"מ כמפורסם אף כי רבי' הם אשר הם אבירי לב ואינם מפחדים מ"מ אותם המפחדים מסוכנים הם ויש להם להמלט על נפשם.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות חכירות וקבלנות סימן שכא סעיף א

וכן פסק מהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד, דהוי מכת מדינה וכל ההפסד על בעל הבית (מרדכי פרק האומנים). ויש חולקין וסבירא להו דמכאן ולהבא בדין חזרה קאי, כמו דאמרינן לעיל סימן ש"י לענין השוכר חמור ומת, ואם לא חזר איהו דאפסיד אנפשיה ומחל (מהר"ם פאדוואה הנזכר לעיל). והסברא הראשונה נראה לי עיקר.

ערוך השולחן חושן משפט סימן שלד סעיף י

אם נתהוו בעיר שינוי אויר וברחו הוו כשאר אונס והוי פסידא דפועל או המלמד כן כתב רבינו הרמ"א. וכתב אחד מהגדולים דדוקא כשהמיעוט ברחו אבל אם ברחו כולם או רוב העיר הוי מכת מדינה וההפסד הוא על הבעה"ב ומשלם להם כל שכרם כמ"ש בסעיף ד' [ש"ך]. ולי נראה מסתימת לשון רבינו הרמ"א דאף אם הוי מכת מדינה ההפסד עליהם וטעמו נ"ל דדוקא כשהפועל או המלמד עומד מוכן לעשות מלאכתו אלא שהמלאכה נתבטלה כמו פסק הנהר הגדול שבסעיף ד' או אם התלמידים לבדם ברחו מקודם אבל אם בעת התהוות המגפה ברח המלמד וגם התלמידים ההפסד של המלמד. ומזה מיירי רבינו הרמ"א וזה שכתב אם ברחו ר"ל המלמדים או הפועלים ואינו כדין שכתב סי' שכ"א בגזירת המושל שלא ילמדו דהתם מוכן המלמד ללמוד אלא שאין מניחין אותו וכן בשינוי אויר והתלמיד או הפועל נשמטה מלפניו כיון דמכת מדינה היא ההפסד על בעה"ב. אבל כשהפועל או המלמד בעצמו ברח ג"כ מיד בהתחלת האונס והשמיטו את עצמם מהמלאכה בעוד שיכלו לעשות למה יסבול הבעה"ב דטעמא דמכת מדינה ההפסד הוא על הבעה"ב משום דמשמיא הוא דגזרו עליה ולא שייך זה אלא כשנתבטל הפועל רק מצד הבעה"ב ולא כשנתבטל מצד הפועל והמלמד ג"כ. וראיה לזה דהא גם במכת מדינה אם ע"י טורח גדול ביכלתם לעשות הוי ההפסד עליהם כמ"ש בסי' שכ"א מכ"ש כשהם נחפזו לברוח מהמלאכה דההפסד הוא עליהם [ואתי שפיר פסק מהר"מ שהביא הש"ך בסק"ג ותמה עליו ע"ש ודוק]:

<https://www.torahmusings.com/wp-content/uploads/2020/06/VHQ1.png>

ר' צבי שכטר שליט"א

ובמיאוד, כל אלו שהיו מוכנים להוציא אלפים ורצבות ע"מ שכל משפחתם יהיו באיזה מלון על פסק, בודאי מן הנכון שיתרמו כל מה שלא שלמו לדקה.

ועי' שו"ע חו"מ (רכ"ז סל"ג) שכמו שאין אונאה לעבדים, כך אין אונאה לשכירות פועלים, דשוכר פועל נחשב כאילו קונה אותו לזמן (מחבר מהרמב"ם), והוסף שמה הרמ"א מתה"ד, שמי ששכר פועל עם סוס... אע"פ שמגד עצמו אין זו אונאה, מגד הבהמה יש זו אונאה, ומשערים מה בא לשכר הסוס וכו'.

ונראה דהו"נ בנד"ד, באלה שמנהלים תכניות מיוחדות במלונים לפסק, שאחוז מסויים מהתשלומין שמקבלים זה עבור טירחתם ופעולתם, ומקצת - עבור האוכלין ועבור ההשתמשות במלון, וזריכים לשער כמה עבור הטרחה, ואיזה אחוז של הסה"כ של הטרחה כבר טרחו (קודם שנפקדו כל ההכנות מחמת המגפה), וכמה אחוז כבר מגיע להם, וכמה מחוייבים להשיב לאורחים - המשתתפים (הלקוחות) שלא נהנו בכלום, ובודאי יפסידו מנהלי התכנית הפסד גדול, כי כבר שילמו הון רב בכמה וכמה השקעות עבור התכנית, ולא יאל מזה מאומה, וזריכים לראות כמה מההפסד שלהם תשלם להם הממשלה, ואפילו אם יאל לדינא שהם מחוייבים להשיב סכומים גדולים לכל המשתתפים, הנה מבואר בגמ' (יבמות עט.) דג' סימנים יש באומה זו, רחמיים ביישנים וגומלי חסדים, ומי שחקר לו ממדות אלו, זריך בדיקה אחריו אולי איננו יהודי (אה"ע סי' ב', ב"ש סק"ה). ונצטוו תמיד ללכת לפני משורת הדין בכל העניינים שבין אדם לחברו, וכמאמר רז"ל (ב"מ ל:) והודעת להם את הדרך... ואת המעשה אשר יעשון - זו לפני משורת הדין. וכדאי (לפעמים) לקיים מצות דקה צבע"ח שלנו, לומר להם (אם הם באמת צמזוקה) מהחוב שהם חייבים לנו. ותחת לערוך דיני-תורה על הפסד האלפים, צבחינת יקוב הדין את ההר, בודאי יותר נכון לעשות איזו פשרה עפ"י יושר, דענין הפשרה היינו פסק ע"פ יושר, ולא תמיד אומרים שכדאי לחלק הממון מחצה על מחצה, אלא רק כפי היושר [עי' מש"כ בזה בס' נפש הרב (עמ' רס"ז), ובס' גינת אגוז (עמ' ק"ל)]. וק"ו הוא שבדאי אסור הוא ללכת לערכאות לתבוע מן המנהלים את ההפסד שלנו.

ושמעתי שיש מן ההורים שכבר תבעו מהשיבות שיחזירו להם את דמי שכר הלימוד שכבר שילמו עבור כל השבועות שאין שיעורים בישיבות, ודבר זה לא יתכן, דאין הישיבות יכולות לשלם משכורת המלמדים כעת, דאין להם מספיק כספים, והיאך אפשר לתבוע מהם שיחזירו כספים, הלא ייסגרו הישיבות מחוסר תמיכה, בצרה הנוכחית. הלא הכל הפסידו, ובודאי זריכים לתמוך בכל מאי דאפשר את מוסדות התורה, שלא יתבטלו מכל וכל לכשתעזר המגפה, ושארית ישראל לא יעשו עולה וגו'.

הרואה חבירו לאחר שנתרפא ממחלת הקורונה האם יברך שהחיינו

כבוד יקירי אהובי רופא מומחה ות"ח ד"ר משה דוד שפיצר נ"י לונדון הנני במענה קצר לשאלותיו, במי שרואה את חבירו שהבריא ממחלת הקורונה, ובכל תקופת המחלה היה בבידוד מוחלט ושמחתו גדולה לראותו, האם יברך שהחיינו או מחייה מתים. ומענין לענין שאלת שאלות רבות ומחכימות, מתי יברך וכיצד יברך וכו'.

אך אענה בקיצור במה שאני מורה ובא זה עידן ועדנים, דאף שנהגו לברך את כל ברכות השבח וההודיה (סימן רכ"ג - רכ"ה) לא נהגו לברך על חכמי ישראל ולא ברואה את חבירו לאחר שלושים יום, ובטעמא דמילתא אמרתי, דברכות אלה או שנכשל לברך ברכה לבטלה, או שנרבה בשנאת אחים ומחלוקת. הגע בעצמך, אדם רואה לאחר שלושים שניים חבריו מימים ימימה (בזה אחר זה בענין שאינו יכול לברך ברכה אחת על שניהם), הוא שמח מאוד לראות את פלוני ואינו שמח כלל לראות את אלמוני, כיצד יעשה, יברך על זה ולא על חבירו, נמצא מלבין פני חבירו וגורם לו צער ובושת פנים, יברך על שניהם נמצא מברך ברכה לבטלה. וכיוצא בדבר ברואה חכמי ישראל, וכי כיצד נקבע על מי ראוי לברך ועל מי לא. הלא בימי קדם היו גדולי ישראל שכל העולם כולו האירה מכבוד תורתם ולא היה איש שפקפק בגודל קומתם. גדולים אלה מקובלים היו על העם כולו. לא כן בימינו, כל עדה וכל חוג עם הגדול שלו, וכל חצר והצדיק שלה, זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה, ואם באנו להורות שאכן ראוי לברך ברכה זו, זה מברך ברכה לבטלה וחבירו פוגע בכבוד התורה. ומטעם זה נראה לענ"ד שיש להמנע מלברך ברכות אלה שאינם ברכות חובה אלא ברכות הרשות. אך ודאי שהרואה את חבירו לאחר שהבריא ממחלה קשה זו יודה להקב"ה שברחמיו המרובים שלח רפואה שלימה מן השמים, אלא שלא יברך בנוסח ברכה שתיקנו חכמים בשם ומלכות, אלא יודה להקב"ה בשפה המדוברת, וכך ראוי לנהוג בכל מדה טובה שאין עליה ברכה מסויימת.

כניסה לבית חולים שבו יש מערכת אוטומטית למדידת חום

כבוד תלמידי אהובי יקיר לבבי הרה"ג ר' יוסף יהונתן שפרונג שליט"א מראשי החבורה בבית מדרשנו וראש בית מדרש גבוה להלכה ורפואה, חיפה הנני במענה קצר לשאלתו, וכבר אמרו שאלת חכם חצי תשובה, וכך גם לגבי שאלתו דמר. האם מותר לאדם ליכנס לבית חולים בשבת בתקופה זו לבקר או לסעוד את החולה כאשר בפתח בית החולים יש מערכת אוטומטית שמודדת את חום גופו של כל אחד ואחד. ואם יש לו חום גבוה יעצרו אותו לשם בירור, ואפשר שימנעו ממנו את הכניסה.

צדקת בהנחה דלפי מה שכתבתי (שו"ת מנחת אשר ח"א סימן ל"ב וח"ב סימן ל"ג אות ב') דכל שאין לאדם כל ענין בהפעלת מערכת חשמלית - אלקטרונית, ואינו אלא מהלך לפי דרכו ולפי תומו, אין כאן מלאכה כלל, דהוא הדין בנידון דידן. וכמו שאלפים ורבבות הולכים בימי שבת וחג לכותל המערבי מרחבי העיר אף שבדרך יש מצלמו מעקב, דאף אם יודע האדם שיש מצלמות אלה, והם קולטים כל תנועה שלו, והתמונה משתנה לפי תנועותיו, כיון שאין לו ענין בכך אין כאן מלאכה. ולכאורה הוא הדין והוא הטעם גם בנידון דידן, דהלא מהלך הוא לפי תומו ונכנס לבית חולים בדרך שנכנסים בימים כתיקונם ובדרך הנהוג בכל מקום ובכל זמן, אלא שיש מערכת שעובדות ואינה תלויה בו, ומה בין זה ובין המצלמות הנ"ל. ואף שאם יסרב להיבדק לא יתנו לו ליכנס לביה"ח, אין בכך כל נפ"מ כיון שמבחינתו אין לו כל רצון וענין במדידה זו.

ובצדק כתבת דאין בין אדם המתקרב לכותל שאם המצלמות יזהו שהוא נושא נשק וכדומה יעצר ולא יניחו לו ליכנס, כך גם במערכת זו למדידת חום, אם מוצא שיש לו חום לא יתנו לו ליכנס, והיינו הך.

ומלבד מה שנראה לי ברור בסברא כנ"ל, נראה לצדד עוד בזה להניח דלא בחשש דאורייתא עסקינן אלא בחשש איסור דרבנן.

א. כבר ביארתי בכמ"ק בגדר דין כלאחר יד דאין זה תלוי במעשה בלבד אלא במלאכה. ובמנחת אשר למס' שבת (סימן ע"ה אות ב') הבאתי שנחלקו בשאלה זו האליהו רבה והאבני נזר. האבני נזר (או"ח סימן ר"ט) הביא את דברי האליהו רבה דאף לדעת המחמירים בפתיחת ספר שאותיות כתובות בצדי הדפים מ"מ ביד שמאל יש להקל דהכותב בשמאל פטור, והאבני נזר דחה דבריו דאף שאין דרך כתיבה בשמאל, מ"מ צריך לפתוח ספר ולסגורו בשמאל. וביארתי שלדעתי אין גדר זה תלוי במעשה אלא בעיקר המלאכה. ומ"מ נראה דהעושה מלאכה בדרך הליכה בעלמא ללא כל מעשה מסויים ודאי אין בו מלאכה דאורייתא וגרע אף מכלאחר יד.

ב. כבר ביארתי בכמ"ק דבשעת הדחק וכשיש עוד צירופי קולא, יש לצרף את דעת גדולי עולם הבית יצחק והמהרש"ם שכל עיקר סגירת המעגל חשמלי הוי איסור דרבנן, אף שנקטינן עיקר כדעת החזון איש דיש בזה חשש דאורייתא.

ג. נחלקו הראשונים בפסיק רישא דלא ניחא ליה אם מותר לכתחלה כדעת הערוך, או יש בו איסור דרבנן כשיטת התוס', ולא איכפת ליה הוי כלא ניחא ליה, ואם האדם מרגיש בטוב ואין לו חום לא איכפת ליה בכל בדיקה זו והוי ליה פסיק רישא דלא ניחא ליה, ומה שהוא צריך להיבדק כדי ליכנס אין לו שום משמעות כנ"ל.

ומשום כל זה נראה דאם אין צורך גמור, כגון אלה שבאים סתם לבקר ולשמח, עדין להימנע מליכנס, אבל כאשר יש צורך גמור, כגון מי שבא לבקר ולסעוד קרוב או חבר, ובודאי מי שלא חש בטוב ובא להיבדק יש להקל בשופי שיכנס לשערי בית החולים.

ואף שכבר כתבתי בכמ"ק שירא שמים ראוי לו להתרחק מכל הפעלת מערכות אלקטורניות בין באופן ישיר ובין באופן עקיף, בין בכונה ובין שלא בכונה, ושומר נפשו ירחק מהם, לא כן בנידון דידן, כי במצוה רבה עסקינן, ואף אחד אינו מבקר בבית החולים לשם תענוג בעלמא, אלא כדי לעזור ולסייע לחולים, שברובם הם חולים שיש בהם סכנה. ועוד חוששני שאם נצדד להחמיר בזה יהיו אנשים שהם בכלל ספק פיקו"נ ובימות החול היו ודאי הולכים לבה"ח, ובגלל חשש חילול שבת ימנעו מליכנס לבה"ח ויסתכנו בנפשותיהם, ועלינו להחמיר בפיקוח נפש. ומשום כל זה נראה דבנידון דידן יש לומר יקוב הדין את ההר וכיון שמעיקרא דדינא נראה להקל, כך יש ללמוד ולהורות.

מדת האחריות של חולה שהדביק אחרים במחלה

הנה כבר הארכנו בחובת הזהירות בשעת המגיפה להתרחק מחברתם של בני האדם על מנת למנוע התפשטות המגיפה. אך עדיין יש לעיין במדת האחריות הרובצת על האדם שמתוך רשלנות וחוסר זהירות הדביק אחרים במחלה, והאם הציבור זכאי לדרוש מן החולה או מי שעלול להיות חולה להתרחק מהם כדי שלא יחלו במחלה?

"לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י"ט י"ד) שלא ירחץ אדם שהוא מוכה שחין עם יהודי אחר אלא א"כ יודיענו שנאמר (שם שם י"ח) ואהבת לרעך כמוך וכתוב (שם שם ט"ז) ולא תעמוד על דם רעידך". הרי לך שעלינו להמנע מבית המרחץ מחשש שידביק אחרים, ואם אכן ילך ואחרים יחלו על ידו עובר הוא בשני לאווים ומבטל מצות עשה. לא תעמוד על דם רעך, לפני עור לא תתן מכשול, ואהבת לרעך כמוך.

ונבאר בקצרה את שלשת אלה. בלאו דלא תעמוד על דם רעך שנינו במס' סנהדרין (ע"ג ע"א): "מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך. והא מהכא נפקא, מהתם נפקא, אבדת גופו מניין, תלמוד לומר והשבתו לו. אי מהתם הוה אמינא הני מילי בנפשיה, אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא, קא משמע לן". הרי שעליו להציל בכל דרך שהוא ואף לשכור אחרים לבא ולהציל, ואם כך הוא מצווה לעשות בקום ועשה, ק"ו שאסור עליו לעשות מעשים שעל ידם הוא מסכן את זולתו.

לגבי לפני עור לא תתן מכשול, כתב במנחת חינוך) מצוה רל"ב) שחז"ל הוציא מקרא זה מידי פשוטו ופירושו רק במכשיל את חבירו באיסור כמ"ש (עבו"ז ו' ע"ב) "מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר, ואבר מן החי לבני נח, ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול". אך כבר כתבתי במק"א (מנחת אשר ויקרא סימן נ"א) דפשוט בעיני דהנותן מכשול לפני עור ודאי עובר בלפני עור כפשוטו של מקרא, ולא באו חז"ל אלא להוסיף שהוא הדין והוא הטעם גם במכשילו בדבר עבירה. וכך מוכח מדברי הספר חסידים דהגורם לחבירו להדבק במחלה עובר בלפני עור. ולגבי מצות ואהבת לרעך כמוך, כבר ביארתי במנחת אשר ויקרא (סימן נ"ו) שהרמב"ם פירש שאין מהות המצוה ברחשי לבב בלבד אלא שיש להטיב עם הבריות ולהשתדל לגמול עמם חסד, וכמפורש בדבריו בספר המצוות (מצ"ע ר"ז) (ובה"ל אבל) פיי"ד ה"א), וק"ו שלא יגרום להם מחלה ויסורים. וכל זה פשוט.

ומ"מ למדנו מדברי הספר חסידים שאסור לאדם אף ללכת לפי תומו ודרכו של עולם אם חולה הוא במחלה מדבקת ויש חשש שידביק אחרים במחלה.

אך לכאורה הדברים נסתרים ממה שכתב בשו"ת הרמ"א (סימן כ') (והביא דבריו הש"ך) (חו"מ סימן שי"ב סק"ב) בראובן שהשכיר חדר לשמעון שידור עמו בביתו, ולפני שנכנסו שמעון ואשתו לבית חלתה אשתו של שמעון וראובן חושש שהוא ובני משפחתו ידבקו במחלה ורוצה הוא לבטל את הסכם השכירות, ופסק הרמ"א שאין בידו לחזור בו, וז"ל: "אף אם נודה שזה שחלתה אשתו של שוכר מיקרי אונס, כ"ש שאינו אונס שראוי לחזור בגינו. כי מה שאומר שהוא חולי מתדבק כולו הבל ומי שלבו נוקפו אומר כן, כי השם יתעלה הוא המוחץ והרופא. ואם היה כדברי המשכיר בטל כל דיני ביקור חולים כי לא מצינו בשום מקום שחילקו בין חולי מתדבק לשאינו מתדבק חוץ מלענין בעל ראתן דאסרו לישב בצלו. וראייה מפרק המדיר דלא חשבו למום אשה לומר שאדעתא דהכי לא קדש רק בחולי נכפה שהוא מין ראתן, אבל בשאר חולי לא אמרינן הכי. וכ"ש בנדון דידן, דחולי זה שכח מחמת עיפוש האויר הנהוג בעיר ההיא הוה מידי דשכיח ואין בית אשר לא היה שם חולי זה, דמסיק כל אדם אדעתיה ואיכא למימר סבר וקיבל". הרי לך דאין ראובן יכול לחזור בו משום חשש זה, ומשמע שאין צריך לחשוש כולי האי, וכל הטוען טענה זו אין זה אלא משום שלבו נוקפו, עיי"ש.

אך לכאורה הדברים נסתרים את מה שכתב הרמ"א (יו"ד סימן קט"ז ס"ה) דבשעת מגיפה צריך לברוח מן העיר, ומקור הלכה זו הביא משו"ת מהרי"ל, וכך כתב הרש"ל בים של שלמה) ב"ק פ"ו סימן כ"ו), ויתירא מזו כתב המגן אברהם (סי' תקע"ו סק"ג) בשם הש"ל"ה דכל מי שאינו מבריח את הילדים מן העיר בשעת האבעבועות, כשופך דמים הוא, והרי פשוט שאין לך טירחא גדולה מעקירת משפחה שלימה ממקום מגוריה והעברתה למקום רחוק, ואף על פי כן צריך לעשות.

ועל כרחק צריך ליישב את דברי הרמ"א באחת משלשה דרכים:

א. אף שודאי צריך לחוש להידבקות במחלה, מ"מ אין זה עילה לביטול חוזה השכירות, ויכול השוכר לומר למשכיר אם חושש אתה להידבק ממני תצא אתה מן הבית ומהיכי תיתי לבטל הסכם תקף ומחייב. וכבר כתב הנתיבות) שם סק"ב) **דאם התברר שבשעת עשיית ההסכם כבר היתה אשתו של שמעון חולה, הרי זה מקח טעות ובודאי ראובן יכול לחזור בו ולמנוע משמעון ליכנס לביתו, ולא פסק הרמ"א מה שפסק אלא משום שאשתו של שמעון לא חלתה אלא לאחר כריתת ההסכם.** הרי דפשיטא ליה דאף לשיטת הרמ"א ודאי צריך לחוש להידבקות במחלה אלא שאין בזה עילה לביטול הסכם שנעשה כדן.

ב. יש להבחין בין מחלה של אדם מסויים למגיפה ובין המחלות המדבקות ישנם רמות שונות, ישנם מחלות שמדבקות מאוד עד שכמעט אי אפשר להימלט מהן אלא כאשר אכן מסתגר בביתו ונמנע לחלוטין מלבא במגע עם בן אדם, ויש מחלות שאמנם מדבקות אבל בקל יכול להימלט מלהדבק בהם. ובדרך כלל רק מחלות מדבקות מאוד מאוד גורמות לדבר ומגיפות, ולפי זה אין כל סתירה בדברי הרמ"א, ואכן בשעת מגיפה צריך לברוח מן העיר משום שכמעט אי אפשר שלא להידבק, אבל באשתו של שמעון שנדבקה במחלה מדבקת אין ראובן יכול לבטל את ההסכם משום שהאשה יכולה להסתגר בחדרה וראובן ומשפחתו ינקטו באמצעי זהירות שלא להידבק במחלה.

ג. דוקא במחלה נפוצה ביותר שכמעט כולם חלו בה (ואין בה סכנת מות) אין ראובן יכול לחזור בו מן ההסכם דכל כהאי גוונא הוי ליה להתנות, וכיון שלא התנה אינו יכול לחזור בו.

ושלשת דרכים אלה כל אחת מהן נכונה בטעמה, אף שנראה עיקר כדרך השניה משום מה שכתב הרמ"א להוכיח שלא צריך לחשוש כולי האי מהידבקות מחלה, וכך משמע מתוך מה שהביא ראיה מדיני ביקור חולים, ודו"ק בזה.

והגר"ח פלאג'י בשו"ת נשמת כל חי (ח"ב חו"מ סימן מ"ט) נשאל לגבי רופא שמטפל בחולים בשעת מגיפה, ובני הקהילה חששו שמא ידביק אותם במחלה מדבקת ובקשו למנוע ממנו לבא לבית הכנסת כדי שלא ידבקו במחלה, אם יש בזכותם למנוע ממנו את הזכות לבקר בבית הכנסת. והקשה את הסתירה הנ"ל בדברי הרמ"א, ומתוך כך פקפק במסקנת הרמ"א בתשובתו, ולמעשה פסק שאם הרופא רוצה להתפלל בבית הכנסת עליו להתקין מחיצה מסביב למקום מושבו שיחצוץ בינו ובין שכניו, וכמו שמצינו לגבי מצורע במס' נגעים (פי"ג מי"ב) "נכנס לבית הכנסת עושים לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים על רוחב ד' אמות נכנס ראשון ויצא אחרון". וכתב עוד דכשם שאדם צריך לשמור גחלתו שלא יגיע לאחרים נזק ממנו כך גם בנידון דידן, וכשם שבדיני נזיקין, על המזיק להרחיק את עצמו, כך גם בענין זה. ג ונדון בקצרה בשתי הראיות שהביא הרמ"א לדבריו: א. בדבר הראיה מהל' ביקור חולים, בשו"ת דברי יציב למו"ר (חו"מ סימן ע"ט אות ל"ו) הביא את המבואר במס' נדרים (מ"א ע"ב):

"א"ר יוחנן בורדס אין מבקרים, ואין מזכירין שמו. מ"ט, א"ר אלעזר מפני שהוא כמעין הנובע. וא"ר אלעזר למה נקרא שמו בורדס, שהוא כמעין הנובע". וכתב שם המפרש: "מפני שהוא כמעין הנובע - שקופץ מזה לזה ויש בו סכנה להזכירו". ולכאורה כוונתו דהוי מחלה מדבקת שקופץ מזה לזה, ומשום כן פטורים מלבקרו. אך מ"מ נכונים דברי הרמ"א שלא מצינו מקורות מפורשים בש"ס ופוסקים שאין מבקרים את החולה במחלה מדבקת. אך לענ"ד אין זה ראיה כלל, דאפשר לשבת במרחק לשעה מועטת ולכסות פיו ואפו במסכה כמו שעושים כעת, וכיוצא בזה באמצעי זהירות אחרים, כי היכי שלא יהיה בכך כל סכנה, ובכהאי גוונא מצוה לבקרו. ועוד דכבר כתבתי לעיל שמחלות המדבקות אינן דומות זו לזו, ויש מהם שמדבקות מאוד וקשה למנוע הידבקות, ויש מהן שקל להימנע מלהידבק בהן. ויש מהן שסכנתן מרובה והחולים קרובים למות, ויש מהן שאין בהם סכנה כלל, ולפיכך אין לקבוע הלכה כללית שפטור או אסור לבקר חולה במחלה מדבקת, ואם אכן יש חשש סכנה פשיטא שפיקוח נפש דוחה מצוה דרבנן של ביקור חולים, וזיל קרי בי רב הוא, ומשו"כ יש לפקפק בראיה זו. ובדבר הראיה ממה שלא אמרו חז"ל דמחלה מדבקת הוי מום באשה, הביא הדברי יציב שאכן כתב בערוך השלח (אהע"ז סי' ל"ט סי"ח) דיש מומים נוספים שחז"ל לא פירטו כגון מחלה מדבקת, עי"ש. אך לענ"ד יש לדחות גם ראיה זו, דבאמת המחלות המדבקות רובן ככולן הם מום עובר ויש מהם שיש להם תרופה (מחלות בקטרליות) ויש מהם שאין להם תרופה (מחלות ויראליות), אך אלה כמו אלה ברוב בני אדם עוברות לאחר זמן מה, ובפרט אצל אנשים צעירים ובריאים רובם הגדול מתחזקים לאחר זמן וחוזרים לאיתנם כמו שמצוי בזמנינו בשפעת ואף במחלת הקורונה. ומהיכי תיתי לבטל את הקידושין או להוציאה ללא כתובה.

והמחלה המדבקת היחידה שהיתה שכיחה ומצויה בימי קדם שהיתה חשוכת מרפא וכמעט כל מי שנדבק בה היה מתנוון והולך עד יום מותו היתה מחלת הראתן דהיינו צרעת, ולגבי מחלה זו אכן הוי מום באשה, עי"ש. ולא קשה מידי. ד והנה שני גדולי גליציה, הגר"ש דרמר בשו"ת בית שלמה, והגר"ש קלוגר דנו בדיני נזיקין שעל ידי מחלה מדבקת. מעשה בראובן שהיו לו שדות מרעה לבהמות ושמעון שכר ממנו רשות להכניס בהמותיו לשדות ראובן לרעות באחו. וזמן מה לאחר ששמעון הכניס בהמותיו התחילו הבהמות למות בדבר, גם של שמעון וגם של ראובן. לדברי ראובן התברר לו ששתי בהמות של שמעון מתו עוד טרם נכנסו לשדות ראובן, הרי שהיו נגועים במחלה מדבקת, ומשום כן תובע ראובן את שמעון תביעה כפולה ומוכפלת. א. שיסלק את בהמותיו מיד. ב. שיפצה אותו על אובדן הכנסות שהרי בעלי העדירים האחרים ששמעו שיש דבר בעדריו הוציאו את בהמותיהם ואחרים נמנעו מלשכור מקום מרעה בשדותיו. ג. שיפצה אותו על בהמותיו שמתו בדבר. והבית שלמה (חו"מ סימן

קכ"ו) פלפל בזה באריכות ופטר את שמעון מכמה טעמים: א. כיון שהבהמות ניזוקים במחלה דרך כלי העיכול, דהיינו כאשר בהמה נגועה אוכלת עשב ובהמה בריאה אוכלת אחריה, המחלה עוברת מזו לזו, "הוי לה שלא תאכל", וכמו שאמרו (ב"ק מ"ז ע"ב) הנותן סם המות לפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים משום דהו"ל שלא תאכל, ובגמ' שם אמרו דלאו דוקא סם המות, והוא הדין בפירות, והוא הדין בנידון דידן. ב. אין כאן אלא אומדנא, שהרי לדבריו של שמעון, אמת נכון הדבר ששתיים מבהמותיו מתו ברשותו אבל לא מתו מדבר אלא מסיבות אחרות, ולדבריו אפשר שמקור הדבר דוקא מבהמותיו של ראובן, או שמא מעדרים אחרים שרעו בשדותיו, ואף אם נראין

הדברים שבהמותיו של שמעון היו מקור המגיפה אין כאן אלא אומדנא, והמוציא מחבירו עליו הראיה. ג. מ"מ אינו אלא גרמא בעלמא, ואין לדון משום דינא דגרמי דאין חיוב גרמי בבהמה, ע"ש. ובספר מילי דנזיקין להגר"ש קלוגר על מס' ב"ק (מ"ז ע"ב) מצינו תשובה שכתב להבית שלמה ואף שפלפל באריכות בדבריו, להלכה פסק כוותיה לפטור את ראובן מתשלומין, ע"ש. ואי בדידי תליא יש לדון בכל שלשת הטעמים שפלפלו בהם גדולי עולם אלה. א. מה שפטרו את מי שנתן לפני בהמת חבירו סם המות אינו אלא משום שאין דרכה של בהמה לאכול סם המזיק לה, ובפירות כתב רש"י שם שאכלה יותר מדי עד שמתה, וגם זה אין דרכה של בהמה, ובפרט דמיירי במי שהכניס פירותיו לחצר בעל הבית ולא היה לבהמה לאכול פירות אלה, דהלא בעה"ב נותן לה די מחסורה אשריחסר לה, ומשום כך יש סברא לומר דהו"ל שלא תאכל, אבל איך יעלה על הדעת לומר דהו"ל לבהמה שלא לרעות בשדה מרעה אשר כל תכליתה למאכל הבהמה. והדברים לכאורה פשוטים בתכלית. והגר"ש קלוגר פקפק במה שהניח הבית שלמה לדבר פשוט שהבהמות נדבקים דרך כלי העיכול כאשר הם אוכלים מה שאכלו האחרים, ושמא נדבקים הם דרך כלי הנשימה מן האוויר, וא"כ לא שייך כלל לדון דהו"ל שלא תאכל ע"ש. ב. ובמה שכתב דאין להוציא ממון באומדנא בעלמא, כבר הארכתי בסוגיא זו בכמה מקומות, עיין מנחת אשר שמות (סימן ס"ה), וביארתי כמה גדרים ושיטות, ואכמ"ל. ג. ובענין גרמא וגרמי, אי בדידי תליא, יש מקום לחייב את שמעון מדינא דגרמי דאדם המזיק, ואין זה ענין לגרמי דבהמה, דאם אכן יתברר ששמעון ידע שבהמותיו חולות במחלה מדבקת ואף על פי כן לא חס על ממונו של ראובן יש לחייבו מדינא דגרמי, וזאת לפי מה שכתבתי בשו"ת מנחת אשר (ח"א סימן קי"ד) דכל שגורם נזק לממון חבירו ברשלנות פושעת אף על פי שלא היתה כוונתו להזיק חייב מדינא דגרמי.

ה אלא שיש לדון בכל ענין זה מטעם אחר. דהנה כתבו גדולי האחרונים בדיני איסור והיתר דכל שאינו נראה לעין הבלתי מזויינת כאילו אינו קיים בעולם כלל, ולפיכך אין איסור בתולעים זעירים שאינן נראים לעין ללא כלי עזר, ועיין מה שהארכתי בזה בשו"ת מנחת אשר (ח"א סימן מ"א). ויש לעיין לפי זה בנידון דידן האם יש דיני נזיקין במזיק ע"י וירוס שאינו נראה לעין.

ולכאורה מצינו כעין זה בנזקי בור לשיטת רב (ב"ק נ' ע"ב) דבור שחייבתו תורה להבלו ולא לחבטו, והרי אין ההבל נראה לעין. ואף שיש לחלק דאין ההבל מזיק בעצם כמו וירוס וחידק אלא שהבהמה נחנקת מחוסר אוויר, עיין בדברי רש"י (שם נ"ג ע"א ד"ה דאהני), משמע שההבל נכנס לאף הבהמה וגורם את מותה, וכ"כ החזון איש (ב"ק סי' ב' אות י"ז) דהבל "הולך ומזיק וחשיב כאש".

אך אין זה ענין לנידון דידן מחדא ותרי טעמי: חדא, דכבר כתבתי במנחת אשר (ב"ק ח"א סימן י"ו) דבאמת אין ההבל מזיק אלא הבור, אלא שנחלקו על איזה נזק שבבור חייבתו תורה על הבלו או על חבטו, ולו יצוייר שהאדם ייצר הבל ללא בור וההבל הולך ומזיק באמת אין בזה דין נזקי בור, ע"ש. ועוד דאף שאין ההבל נראה לעין מ"מ הוא מורגש בנשימת האף, ומה לן באיזה מחושי האדם הוא מורגש וניכר, אם לעין או לאף

וכן הדבר בתוקע לתוך אוזן חבירו וחרשו שחייב (כמ"ש בגמ' ב"ק צ"א ע"א) וברמב"ם (הל' חובל ומזיק פ"ב הל' ז' - י"ב) אף על פי שאין גלי הקול וההדף נראין לעין מ"מ אוזן שומעת ואפשר להרגיש את גלי ההדף, וכל כהאי גוונא פשוט שחייב.

אך המדביק חבירו בוירוס שאינו לא נראה ולא נשמע ואין בו לא טעם ולא ריח, שמא אין בו דיני נזיקין.
אך באמת נראה פשוט שלא קרב זה אל זה כלל, ואף שלגבי דיני איסור והיתר מה שאינו נראה לעין אין לו כל
משמעות, אין זה אלא משום שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, ואין זה ענין כלל לדיני נזיקין שבין אדם לחבירו,
וכיון שידוע בבירור ש הוא מזיק את חבירו מילתא דפשיטא שלא זו בלבד שש בו איסור גמור, אלא אף דיני נזיקין
יש בו, וככל מזיק ממון חבירו. ומצד גדרי מעשה וגרמא, כבר ביארתי לעיל שיש לחייבו מצד דינא דגרמי. (ולגבי
מי שכפי הנראה גרם בשוגג למות זולתו ע"י הידבקותו במחלה עיין לקמן אות ב').